

Szántó T. Gábor

**Keleti pályaudvar,
végállomás**

scolar

Ébredés

Vaksötét volt. Azt hitte, tényleg megvakult, azután észrevette a zárkaajtó körvonalait. Ahogy erőlködött, szemét meresztgette, éles fájdalom hasított a jobb halántékába. Önkéntelenül odakapott, ekkor a válla, meg a kulcscsontja sajdult belé. Érezte, hogy az ujjai megnedvedesednek. Sűrű ragacsot mázolt szét a homlokán. Sapkáját akarta feltolni reflexszerű kézmozdulattal, nehogy összevérezze, de nem találta a fején. Megpróbált felülni, de erőtlen és nehéz volt minden tagja, amikor pedig könyökére támaszkodott, csontig hasított karjába a zúzódás okozta fájdalom. Visszahanyatlott a hideg kőre.

Fázott. Nedvességet érzett a dereka alatt. Megemelte testét, hogy arrébb húzódjon. Nem tudta, hogy a kőpadló nyirkos, vagy maga alá vizelt. Ösztönös szégyenérzettel az öléhez kapott. Nadrágja ott is átnedvesedett. Ahogy tenyerét megszagolta, nem érzett hűgyszagot. Ólom súlyúnak érezte a karját, de körbetapogatózott: másutt is nedves a kőpadló. Ezek szerint mégsem piszkított maga alá, gondolta megkönnyebbülve. Borzongott a priznicként rátapadó hideg ingtől és nadrágtól.

A fal is nedvedzett, aminek nekivetette a hátát. Undorodva zakója ujjába törölte vérét és taknyát, de arca is tele volt sebekkel, talán orrcsontja is eltört. Visszaidézve az éjszaka történeteket, vallatói akár agyon is verhették volna, ahogy ezt több ízben kilátásba

helyezték. Sejtette, hogy a néhány órás vagy mindössze néhány perces nyugalom, amit ájultan vagy félálomban töltött, csupán közjáték, s mert nem volt hajlandó elismerni semmit a fejére olvasott, képtelen vádaktól, biztos, hogy újra jönnek és nekiesnek érthetetlen kérdéseikkel és feltételezéseikkel. Égő, felrepedt szemhéja alól körbepislogva annyit már látott, hogy a cella üres. Az egyik sarokban szemét- és rongykupac, de sehol egy vécé, amiről pedig úgy hitte, minden zárka tartozéka. Nyomasztó aggodalommal töltötte el, hogy ürítenie kell. Hiába tartotta vissza, hiába halogatta, kétségtelenül eljött az ideje.

Öt évvel ezelőtt is ez okozott újra és újra alig elviselhető szenvedést: ott ürítkezni, abban a helyiségben, ahol éppen rejtőzött, evett és imádkozott, s ahová más bujkálók is bejöhettek. A hideg, az éhség, az állandó életveszély, a ki-be járkálás a gettóba és a csilagos házakba, a lebukás, a szökés a „Hűség Házából”, ugyanebből az épületből, ami akkor a Nyilaskeresztes Párt központja volt, sem viselte meg úgy, mint a mindennapos tisztátalanság tetet-lelket mardosó érzete.

Nem tudta tovább türtőztetni mind jobban feszítő szükségét. Odahúzódott a szemközti sarokba, amit, a szagról ítélve, korábban mások is használhattak erre a célra és letolta nadrágját.

Ingéből tépett két csíkot, a falon megnedvesítette a vásznat, azzal törölközött. Undorában mély elkeseredettség fogta el, még ahhoz sem volt lelkijereje, hogy elmondja az ilyenkor szokásos áldást.

A Friedmann-dosszié

Benedek őrnagy asztalán már ott feküdt a vékony mappa, amikor negyed nyolc előtt néhány perccel megérkezett. Háromnegyed nyolckor kellett megjelennie a parancsnoki értekezleten, utána személyes eligazításon Fényi ezredesnél, ahogy a titkárnője által a dossziéra tűzött kis cédula tudatta vele.

A jegyzőkönyvet előző nap keltezték, tehát az őrizetes kihallgatása legalább másfél napja elkezdődött, hacsak nem aszalták odalent, valamelyik „szárítóban”, ami a bezártságot nehezen tűrők számára keményebb próba, mint a fizikai erőszak. Az őrnagy annak ellenére jobban viselte ennek tudatát, mint a közvetlen fenyítését, hogy enyhén klausztofóbiás lévén, át tudta érezni a szűk, alig testméretű cellában töltött órák minden szenvedését.

Nem egészen értette, miért menet közben kapja meg az ügyet. Azt se tudta, ki vette eredetileg kezelésbe Friedmann Benjámint, aki a Rajk László és bűntársai ellen indult eljárás során került az Államvédelmi Hatóság látókörébe, és a nyomozati anyag szerint a kémkedéssel vádolt volt belügy-, majd külügyminiszter cionista kapcsolata volt.

Ismerősen csengett a terhelt neve, de hiába erőlködött, nem jutott eszébe, milyen ügyben hallhatott róla korábban. A dossziében a következő információk szerepeltek személyével kapcsolatban:

„A megfigyelés alatt tartott Cionista Szövetség meghirdetett vezetői ülései formálisak voltak. A valódi döntések magánlakásokon, kávéházakban, jegyzőkönyv nélkül zajló összejöveteleken születtek. A Szövetség szívélyes kapcsolatot ápolt mind az amerikai követség tisztviselőivel, mind a titoista Jugoszlávia meghatározó politikai tényezőivel, ahol ottani társszervezeteikkel együttműködve az izraeli kivándorlás előmozdításán dolgoztak. A Szövetség vezetői az utóbbi időben egyre szorosabb, gyakorlatilag napi kapcsolatban álltak a Budapesten szerveződő izraeli képviselő munkatársaival, akik feladataikat tavaszig Bécsből látták el. Friedmann Benjámint – a Szövetség »mizrachista«¹ szárnyának egyik vezetője – volt a felelős a »délnyugati régióval« fenntartott kapcsolatért.”

A Cionista Szövetség dokumentumaiban is szereplő megfogalmazás a határok erőszakos megváltoztatására irányuló szándék lehetséges bizonyítékként csengett az őrnagy fülében.

A nyomozati anyag szerint Rajk egy eddig be nem azonosított közvetítő révén létesített titkos kapcsolatot a cionistákkal, hogy a Jugoszlávia javára folytatott kémkedésben, s a későbbiekben esetleges diverzáns akciók megszervezésében közreműködjenek.

Miért? – kérdezte magában gépiesen Benedek, amire a következő bekezdés válaszolt.

„Rajk László segítséget ígért a magyar kivándorlási politikának a Cionista Szövetség számára kedvezőbb feltételeinek megteremtésében.”

Ki ez a Friedmann? – kutatott újra emlékezetében. Nem lehet akárki, ha ő volt Rajk kapcsolata a cionistákhoz. Tudta, hogy halotta már ezt a nevet, de egyelőre képtelen volt rájönni, mikor.

A Rajk-féle titoista kémcsoport ügyét többen vizsgálták. Mint házon belül tudni lehetett, az államvédelem főparancsnoka, Péter Gábor altábornagy maga irányítja a nyomozást. Napok óta szinte a teljes vezetői állomány ezen dolgozott, noha nem mindig tudták – az őrnagy szerint korántsem véletlenül –, a szerteágazó bűncse-

¹ Vallásos cionista (héber).

lekmény-sorozat melyik szálát ki gombolyítja fel, és éppen hol tart. A szálak csak odafönt futottak össze, és azt is rebesgették, hogy az altábornagy folyamatosan konzultál a Központi Vezetőséggel, így lényegében a pártvezetés koordinálja az egész eljárást. Egy ilyen súlyú ügyben, mely az állam és a párt legfelsőbb köreit is érintette, Benedek számára ez magától értetődőnek tűnt.

Az őrnagy előtt heverő dosszié azonban új irányt szabott a nyomozásnak. A cionista múlt korábbi letartóztatottak esetében is felmerült, de a Cionista Szövetséggel való konkrét együttműködés eddig nem szerepelt a vádak között.

Szinte semmi kétsége nem volt, hogy a bukott miniszter titoista ügynök, és valóban kémkedett. Mindössze az ütött szöveget a fejébe, hogy ilyen hamar, szinte napok alatt sikerült feltárni az összefüggéseket, és elfogni a szövevényes bűnbanda többszáznyi résztvevőjét. Mint hírlett, többen máris egybehangzó vallomást tettek. Nyilván már korábban is figyelték a kulcsfigurákat, csak arra vártak, hogy döntő bizonyíték álljon rendelkezésre, addig nem akarták nagy dobra verni a dolgot, és hivatalossá tenni az eljárást.

Nem volt naiv, tudta, hogy bizonyos pontokon szükség van némi áthidaló trükkre, hogy a nagyhalakat befoghassák, és bűnöségük cáfolhatatlan legyen a nyilvánosság előtt.

A kapcsolat a Cionista Szövetséggel meglepte, ez gyökeresen új fejlemény volt, ugyanakkor jóleső érzéssel töltötte el, hogy míg eddig úgy tűnt, ő maga személyesen kimarad a Rajk-banda elleni nyomozásból, most mégis szerepet kap benne egy eddig feltáratlan összefüggés felderítésére.

Attól tartott, hogy mellőzése korántsem véletlen. A háború előtt és alatt maga is tagja volt a cionista mozgalomnak, így vett részt az ellenállásban. Amikor 1945-ben belépett a kommunista pártba és az államvédelem kötelékében vállalt szolgálatot, nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy önéletrajzában csak annyit írt előéletéről, hogy gyerekkorától a baloldali eszmék vonzáskörében élt és gondolkodott, marxista elkötelezettségű munkásközösségekben tevékenykedett, s a háború alatt ennek szellemében

vett részt az antifasiszta harcban és az üldözöttek mentésében. Aki akarta, tudhatta, mikor, hol és mit tett, de soha, senki nem hozta szóba a dolgot. Visszatekintve persze mondhatnák: elmaszatolta a múltját, pedig ő akkor úgy érezte, egészen addig úton volt, de végre megérkezett oda, ahová mindig is készült.

Az elmúlt napokban több letartóztatott esetében is felmerült, hogy a háború előtt cionista tevékenységet végzett. A nyomatékosság kedvéért, magyarosítás előtti, németes hangzású nevük is szerepelt a róluk szóló, központilag kibocsátott közleményekben. Benedekben ez visszatetszést keltett, bár tudta, a módszert csak ellenséges elemekkel szemben alkalmazzák. Felmerült benne, hogy tájékoztatnia kellene közvetlen főnökét korábbi mulasztásáról, de egyre csak halogatta a döntést. Esetleg mentegetőzésnek tűnhet, és ellenkező hatást válthat ki, mint amit a lépéstől vár. Éppúgy lehetett véletlen, hogy eddig nem kapott feladatot a nyomozásban, mint ahogy főnöke tapintatát is jelenthette. Jobbnak találta, ha eltekint a bejelentéstől. Ha bármikor rákérdeznek, nyíltan vállalja múltját, nincs azon mit tagadnia.

A harmincas évek közepén került kapcsolatba a Hasomer Hacairral², és a német megszállás után, társaival közösen részt vett az ellenállásban, a Vaad³ mentőakcióiban. Hamis papírokat – igazolványokat, menleveleket – gyártottak, védett házakba menekítettek családokat, gyógyszert és élelmiszert osztottak a rászorulóknak között. A felszabadulás után másokkal együtt lelkesen lépett át a kommunista pártba. Felismerés hatotta át: meg kell szüntetniük mindenfajta elkülönülést, ami az osztályharctól eltérő szempontok alapján tenne különbséget közöttük. Minden ezen kívüli közösség akadályja lehet céljaiknak.

Úgy érezte, most végre megnyugodhat, alaptalannak bizonyult minden szorongása, beleértve egy eltűnt önéletrajz miatti aggodalmaskodását, amit – határozottan emlékezett rá – az íróasztalfiókjában látott utoljára hónapokkal korábban, ám a napokban

² Ifjú ór: marxista cionista ifjúsági szervezet (héber).

³ Az ellenállást és az embermentést koordináló bizottság (héber).

hiába kereste, nem találta ott. Fejcsóválva konstataálta, a túlzásba vitt éberség üldözési mániává fajulhat.

Általában minden szélsőségtől irtózott. Nehezen viselte a brutalitást, szakmai ártalomnak tekintette, és igyekezett elkerülni minden olyan helyzetet, amikor személyesen kellett volna fizikai kényszert alkalmaznia. Jól tudta, az állambiztonsági munka nem gyerekjáték, az esetek egy részében elkerülhetetlen az erőszak. A fasizmus vereséget szenvedett, de parazsa könnyen felszítható. Egy-egy ügy nem a maga elszigeteltségében jelentős, hanem politikai összefüggéseiben, ezért tette túl magát olykori kétségein, ha felmerült benne, hogy kisebb súlyú cselekményekre súlyosabb vádakat húznak. A lelki kényszer általában hatott, és kellő idő elteltével gyanúsítottjai hajlandók voltak bólintani, és korábban tagadott bűneikről is számot adni. Akár napokra is a sötétzárkában hagyta őket, akik többnyire megtörve jelezték, hogy elszánták magukat a feltáró vallomásra. Benedek mindig időt kért főnökétől, és az esetek többségében kapott is. Ha olykor sürgetésre mégis durvább módszerekre kényszerült, segítségért folyamodott. Fényi ezredes tudta, hogy megbízható, alapos ember, ezért általában rugalmasnak bizonyult. Benedek tapasztalta, szép számmal akadnak a testületben, akiknek nincsenek az övéhez hasonló gátlásai. Beosztottjaival szemben olykor fel is lépett, ha szükségtelen erőszakkal találkozott.

Az iratokat tanulmányozva, nagyot húzott az íróasztalában tárolt konyakosüvegből. Néhány hete kezdett el inni, hogy tompítsa feszültségét, nem sokkal azután, hogy az ÁVH felbolydult, mint a méhkas, mert lefogták a Párt káderosztályának két vezetőjét, majd duruzsolni kezdtek, hogy további letartóztatások is várhatók. Megkezdődött a leszámolás a Pártba befurakodott ellenséggel – hangzott a jelszó, de részleteket senki nem tudott, csak annyit, amennyi a *Szabad Nép*ben megjelent. Komoran és gondterhelten vizslatta főnöke tekintetét nap mint nap. Egy alkalommal próbált meg tudakozódni Fényitől az eseményekről, de az eleresztette a füle mellett a kérdését. Három hét elég volt, hogy Benedek két-

ségbeessen, és most, hogy végre fellélegezhetett volna, mert gyanúja alaptalannak bizonyult, mégis újra elővette a nyugtalanság.

Nem értette pontosan ennek a Friedmann-nak a szerepét az egész ügyben. A homályos megfogalmazás, miszerint „*egy meg nem nevezett közvetítőn keresztül*” tartott kapcsolatot Rajkkal, nyilvánvalóvá tette, hogy ez gyenge pontja a nyomozati anyagnak. Annak a közvetítőnek a biztosítása nélkül megdől a vád. Nyilván ezt kellene kiszednie ebből az emberből, akinek persze önmagára is terhelő vallomást kellene tennie. Sántít az ügy.

Benedek borzadva gondolt arra, hogy a fasizmus és a cionizmus is szövetségre léphet. És képesek magukhoz édesgetni olyan, kulcspozícióban lévő, vezető kádereket is, mint Rajk. Vagy Rájk. Vagy Reich. Talán sváb. A testvére meg nyilas volt annak idején. Lehet, hogy innen fúj a szél. Pedig Rajk régi bútordarab.

Átérezte, milyen nagy a tét. A törvény önmagában olykor kevés az igazság érvényre juttatására. Végtére is, ha tényleg volt kapcsolata Rajknak ezzel a Friedmann-nal, arra előbb-utóbb lesz bizonyíték. Csak tudná, honnan olyan ismerős a neve.

Becsukta a dossziét, és a halántékát masszírozta. Nem reggelize, és az alkohol a fejébe szállt. Már is olyan kitikkadtnak és elgyötörtnek érezte magát, mintha egy különösen fárasztó nap vége lenne, holott a nap még el sem kezdődött. Az órájára pillantott: öt perc múlva háromnegyed nyolc. A mosdónál hideg vizet lötykölt az arcára, és kiöblítette a száját, ne érződjön a szeszszag. A falitükör elé lépett, egyenruháját igazgatta. Szeme táskás volt az álmatlanságtól. Éjszakái még nehezebben teltek az elmúlt hetekben, mint az irodájában töltött idegőrlő napok. Széles orra mindig fénylik, mintha zsíros lenne. Feje tetején szinte teljesen megkopaszodott. Oldalt megmaradt haját vízzel próbálta lesimítani, és valamilyen rendezett formába igazgatni azt a néhány idegesítő tincset, ami a fejbúbján még nem hullott ki. Ha tehette, tányérsapkáját kollégái és a kihallgatottak előtt sem vette le, így viszont állandóan izzadt a feje. Idegesítette a saját külseje. Nem volt még harminc, de az elmúlt három évben rohamosan hízott, és hullott a haja.

Elhátrált a tükörtől, hogy egész alakját megszemlélhesse. Feszésre rángatta domborodó hasán az öv fölött mindig buggyosodó zubbonyt, és szemrehányóan pillantott a tükör fölött Lenin, Sztálin és Rákosi portréjára, mintha a hajhullást és az elhízást közvetlenül nekik róhatná fel, nem pedig a mindennapok feszültségének. Megemelte sapkáját, zsebkendőjével törölte egyet verejtékező homlokán, és elindult a parancsnoki értekezletre.

Hidegzuhany

Friedmann nem tudta, reggel van-e, vagy már dél felé jár. A zajokból igyekezett tájékozódni, de a folyosói hangok rendszertelenül szűrődtek be a cella ajtaján. Az elmúlt órákban tízpercenként verték végig a vasajtókat, azután végre abbahagyták, és elszunnyadt. Amikor magához tért, észrevette, hogy egy csajkát és egy darab kenyeret csúsztattak be a zárkába.

Az élelem alig fél méterre volt attól a saroktól, ahol hosszas gyötrődés után ő is könnyített magán. Az egész tér nem volt nagyobb, mint két négyzetméter, de a nyirkos földön amúgy is kuporogva feküdt. Vacogott a hidegtől, ha olykor kinyújtózott.

Eddig észre sem vette, hogy éhes. Minden érzékét a hideg és a fájdalom foglalta le. Az elviselt ökölcsapásoktól nehezen mozgatta állkapcsát, zúgott a feje, nem tudott az oldalán feküdni, mert bordáira több erős rúgást is kapott. Ha felállt, megroggyant a lába, térdhajlatát is ütötték gumibottal. Négykézláb tudta legkönnyebben megközelíteni az ennivalót.

A csajkában babfőzelék volt, a tetején savanykás szagú kenyér. Nagyot kordult a gyomra. Az ürüléktől legtávolabb telepedett. Sapkáját sehol nem találta. A vallatás során verték le a fejről, vagy akkor kallódott el, amikor lábánál fogva vonszolták lefelé a pincébe. Nem volt ereje megemelni a fejét, ezért pillanatonként odacsapódott a lépcsőfokokhoz. Az ütődéstől minden alka-

lommal meglódult a világ, végül elájult, nem is emlékezett, hogy került a cellába.

Nem akart enni azelőtt, hogy elmondta volna a reggeli imát. Ingébe törölte a kezét, fejére tette jobbját és halkán, olykor csak magában, imádkozni kezdett. Amikor ahhoz a szakaszhoz ért, mely Izrael kitaszítottjainak összegyűjtőjét illeti áldással, elszorult a torka. Ebben a pillanatban illúziónak érezte mind a saját szabadulását, mind azokét a gyerekekét, akiket hónapok óta azzal biztattak, hogy rövidesen indulhatnak a Szentföldre. Egyre kevesebb esélyét látták, hogy átjuthatnak a határon, de tartani akarták a lelket a fiatalokban. Legtöbbjük elárvult, senkijük nem maradt, de a munkaterápiát is jelentő hachsarákon¹ az akolmelegben magukra találtak, ismét képesek voltak örülni, bizakodni, egymásba szeretni.

Amikor beleharapott a kenyérbe, rájuk gondolt. Vajon ők még szabadok, vagy Deszkre is lecsaptak? Mit csinálnak azzal a száz-hús gyerekekkel, aki ott tanult, dolgozott a mintagazdaságban, hogy Erec Jiszraelben képes legyen helytállni a földeken? Mi lesz Tubával, Szegállal, Saullal és Rozival, akiknek kissé az apja lett az alatt a néhány hét alatt, amíg maga is Deszken dolgozott és tanította őket? Alig tíz évvel volt idősebb ezeknél a kamaszoknál, ők mégis az apát keresték benne.

És mi lesz Jutkával? Kétségbeesett pillantása volt az utolsó, amit letartóztatásakor Garay utcai lakásuk előszobájában látott.

Nehezen éltek az utóbbi hónapokban, egyre feszültebbé vált közöttük a viszony. Friedmann fújta az indulót, Jutka azonban hajthatatlan maradt. Földhözragadt érveket hangoztatott, melyekre azonban nem lehetett legyinteni. Lesz-e munkájuk, hogy eltartsák a két gyereket? Várjanak, amíg kicsit nagyobbak lesznek. Várjanak legalább, amíg jobb hírek érkeznek, s nem kerülnek talán még nagyobb veszélybe, mint amit maguk mögött hagynak –

¹ Összejövetel, foglalkozás (héber).

sorolta estéről estére, hónapokon át, fojtott hangú vitáik, olykor veszekedéseik során. Eltúlzottnak érezte férje aggodalmát és sürgetését a bizonytalanra váló viszonyok és a határátlépés szűkülő lehetőségei miatt. A szemére vetette, hogy csak félelmet akar ébreszteni benne, hogy könnyebben ráálljon az alijára².

A férfi visszafojtotta dühét és elhallgatott. Tudta jól, felesége azt a viszonylagos anyagi biztonságot félti, amit a szüleitől rámaradt, negyvenöt tavaszán újraindított juhtúrözem jelent, meg az emlékeit.

A veszélyeket egyébként nem túlozta el, habár Friedmann nem csak a veszélyek miatt sietette az indulást. Azzal is számot vetett azonban, hiába hoz fel vallásos érveket a bizonytalansággal szemben, ami a háborúban álló országban vár rájuk, ahol szinte a semmiből kell otthont teremteni félmillió új bevándorlónak. A zsigereiben érezte, hogy innen menni kell, de Jutkánál vallási és politikai érvei egyaránt csődöt mondtak.

Félretolta a csajka babot, és apránként rágcsálta a kenyeret, falatonként forgatva szájában, ahogy megszokta a munkaszolgálat büntetésből felére csökkentett fejadagjai idején. A főzelékhez egyelőre nem nyúlt. Még nem éhezett ki annyira, hogy felmenést adhatott volna önmagának az étkezési törvények megszegése miatt. Inkább azért evett, hogy erőt gyűjtsön az elkövetkezőkre, mert sejtette, minden erejére szüksége lesz.

Amíg a házkutatás tartott, egy szót se tudtak váltani. El se búcsúzhatott az asszonytól, akit a másik szobában, a gyerekek mellett őriztek. Vera, a lánya, átfogta kisöccse vállát; riadtan kuporogtak az egyik gyerekágyon. Robi pityergett, hároméves nővére anyásan vigasztalta. Odakint az ismeretlenek szó nélkül turkáltak a szekrényekben, fiókokban.

Az egyetlen dolog, ami vádként szolgálhatott volna ellenük, a megengedett mennyiséget jócskán meghaladó arany volt. Bőrzacskóban rejtették el a kamra és a lighthof közötti fal kívül-

² „Felmenetel” – kivándorlás Izraelbe (héber).

ről könnyedén elmozdítható két fél téglája mögött. A vastartalek szükségességét, amit a kivándorlásra tettek félre, Jutka se vitatta soha.

Az ávósok, akik több mint egy órát kutakodtak a lakásban, nem találtak semmit. Friedmann ebből próbált optimizmust meríteni, bár sejtette, nem azért jöttek, hogy valutaüzérkedésért vagy némi arany miatt fogják perbe. Ezért nem kutatott volna három fogd meg ilyen alaposan. Végig figyelte őket, nem próbálnak-e elrejteni valami ellene szóló bizonyítékot, amit utóbb diadalmasan ránthatnak elő.

A vádak csak itt, az Államvédelmi Hatóság központjában hangzottak el, ahová lefüggönyözött Pobeda szállította. Egy gyéren világított helyiségben vették le róla a csuklyát, amit még a kocsi-ban rángattak a fejére.

Néhány mondat után, amiben a legképtelenebb állítások szerepeltek, s amire ő heves fejrázással és tiltakozással reagált, ütni kezdtek. Már a hideg kövön feküdt, és veszettül szédült, amikor hallotta, hogy Rajkról kérdezik. Csizmákat látott, csak kihallgatója, egy szőke, göndör hajú, nála is fiatalabb férfi viselt sárgásbarna cipőt és civil ruhát: fekete öltönytadrágot, szürke inget, mellényt és meglazított nyakkendőt. Fel akart állni, és a szemükbe nézni, tőle telhető pontossággal és világosan válaszolni a kérdéseikre, elosztatni a félreértést. Mert nyilván félreértésről lehet szó: vagy őt keverik össze mással, vagy teljesen téves úton járnak az igazságot illetően. Bármennyire alávalóan és felelőtlenül viselkednek is vele, a saját érdekében segítenie kell nekik.

– Kétszer jártunk a miniszter úrnál – mondta. – Kivándorlási engedélyek és a családgyesítések ügyében. Több cionista vezető volt jelen.

Ekkor ismét kapott egy pofont, mert az általuk kémként és árulóként emlegetett Rajk egykori rangját használta. Remegett a megaláztatástól, de tovább beszélt. Meg szerette volna győzni kihallgatóit ártatlanságáról és jóhiszeműségéről, miközben nem akarta elhinni, hogy ők is ugyanolyan módszereket alkalmaznak

vele szemben, mint a nyilasok. Más volt hallani a rémtörténeteket, mint a saját bőrén tapasztalni.

– Hogy tekintettek Rajkra a cionisták? – kapta a következő kérdést.

Gyanakodva – gondolta, de azt mégsem mondhatta, hogy negyvenöt nyarától bizalmatlanok voltak a kommunistákkal szemben, akik a hatalmat lassan mindenütt a kezükbe kaparintották. Már akkor ellenségesek voltak a kivándorlásra buzdító cionistákkal szemben, és lapjaikban gyakran szitokszóként használták a mozgalom nevét. A cionisták már 1941-ben, a szociáldemokrata Peyer Károlyval folytatott megbeszélésen hallottak a szovjet lágerekről, a sztálini terrorról. Az igazat megvallva, akkor inkább korteskedésnek vélték a riogatást, mely még mindig a kommunistáktól akarta elriasztani őket. Kaptak persze maguk is híreket Oroszországból, egészen mostanáig mégis élt némi megmagyarázhatatlan illúzió Friedmannban, hogy mindez túlzás. Akadályozták a kivándorlást, de lehetett velük alkudozni. Egészen a legutóbbi időig folyt a bricha³, s ebből azt a téves következtetést vonta le, hogy talán az itt maradó zsidók sincsenek egyértelmű veszélyben. Arról meg végképp nem akart szólni, hogy Rajkot azért se nézték jó szemmel, mert nem tudtak elvonatkoztatni a tényről, hogy a bátyja nyilas volt.

– Bizalommal – felelt végül. – Harmincezer ember ügyében jártunk nála. Összesen ennyien akartak kivándorolni. Bízunk abban, hogy a zsidókkal is méltányosan bánnak majd. A lenini nemzetiségi politika szerint.

Ekkor kapta a következő pofont, pedig csak úgy akart beszélni, ahogy elvárták tőle.

– Mi köze a lenini nemzetiségi politikának a maguk nacionalista, fasiszta mozgalmához? Ne keverje a szezont a faszommal! – üvöltött arcába az öltönyös. Friedmann tehetetlenül rázkódott a megalázottságtól. – Arról beszéljen, hogyan kerültek összekötésbe a titoistákkal?

³ Illegális kivándorlás (héber).

Talán a '47-es szabadkai vagy törökszentmiklósi plugákra gondolnak, találgatott. Higgadtságot erőltetve magára, magyarázni kezdte, hogy ezeknek a táboroknak semmi köze nem volt Titóhoz és Jugoszláviához. Csak azért tartották itt a felkészítést a kivándorlásra, mert a háború előtt is itt táboroztattak. A határon túl mindig is erősebb volt a mozgalom. A fiatalok nagy része árva. Csak az volt a céljuk, hogy eljussanak Izrael földjére, ahol faji megkülönböztetés nélkül élhetnek. A táborokban földmunkára és ipari munkára tanították őket. Munkásokat, parasztokat képeztek, nem a szocializmus ellenségeit.

– Szegény árvák! – reccsent rá a civil ruhás. – Hogy össze ne szarjam magam. Mit gondol, csak a magukfajta veszítette el a hozzártartozóit? Ne csinálja itt is a propagandát! Arról beszéljen, mikor és hogyan egyeztek meg Rajkkal? Hogy zajlott az embercsempészség, és mi volt a maguk feladata a kémkedésben?

Az engedély nélküli kivándorlásra vonatkozó kérdésen túl, amiről nem akart beszélni, a vádaskodásból egy szó nem volt igaz. Nem tudta, másokat is behoztak-e, nekik is ugyanezeket a kérdéseket teszik-e fel, ahogy azt sem, vajon ők hajlandók-e vallomást tenni. Ha beszél, azzal mindenképpen másokat sodor bajba. Működésüknek ezt az egyetlen pontját illethetik súlyos váddal, különösen, ha szervezett akciónak minősítik tettüket. Minden további gyanúsítás alaptalan. Fatális félreértés. A cionisták egyetlen csoportja se tartotta céljának, hogy bármiféle belpolitikai ügybe beleártsa magát, sőt arra intették tagjaikat az utóbbi egy évben, hogy tartsák távol magukat mindentől, ami kárára lehet a kivándorlás kérdésében zajló egyezkedésnek. Összpontosítsanak a lényegre: az ifjúsági csoportok kijuttatására. Friedmann nem tudott egyebet válaszolni, mint amit gondolt.

– Nem értem, kérem, mire céloznak.

Vallatói egymásra néztek, és újra nekiestek. Arca elé kapta a kezét, de így is hatalmas ütést kapott az állára. Gumibottal verték a fejét, az oldalát. Kirúgták alóla a széket. A földre zuhanva levegő után kapkodott, és meleg nedvességet érzett alácsorogni

a homlokán. Utána már csak a lépcsőfokokra emlékezett, ahogy koppant néhányat a feje, és elveszítette az eszméletét.

Most ott ült a sötétben, térdén összekulcsolt karral, és úgy hajlongott, hintázott, mintha tanulna vagy imádkozna. Azt latolgatta, történhet-e ilyen tévedés, ami letartóztatását eredményezte, vagy minden úgy igaz, ahogy Peyer elbeszélte negyvenegyben. Hüledezve hallgatták, hogy Sztálin parancsára, teljesen alaptalan vádakkal, konstruált perekben likvidálnak a Szovjetben bárkit, akit a Generalisszimusz félre akar állítani. Mióta a kommunistáké lett a belügy, kirakatperek zajlottak itt is. Tudták, látták, sokan mégis naivan hitték, vagy inkább elhitették magukkal: valami alapja kell legyen a szigorú ítéleteknek. Talán, mert nem akartak búcsút inteni az illúzióknak.

A szovjet hadifogságból visszatért korábbi munkaszolgálatosok történetei is ott kavaroztak a fejében. Azok orosz foglyoktól hallották a táborokban: két rossz lehetőség közül választhat az ember. Bevallani, amivel megvádolják, bár az ítélet, minden előzetes ígéretés ellenére kiszámíthatatlan, akár a legsúlyosabb is lehet, vagy megtagadni az engedelmességet, s akkor a kínvallatás gyötrelmein túl, vizsgálati fogság címén aszalják a világtól elrekesztve, amíg valami dohos pincében tüdőgyulladást kap, vagy éhen döglök, netán munkatáborban, egy bányában vagy kőfejtőben pusztul el végelgyengülésben. És korántsem „a nép ellenségeit”, fasisztákat, netán valódi bűnözőket sújt az ilyesfajta vég: bűnös az, akit elítélnék.

Ahogy mindez emlékezetébe idéződött, tehetetlen düh fogta el. Kiszáradt a szája és égett a torka. Szomjasan cuppogott, de hiába tapogatott körbe, az érintetlen babfőzeléken és kenyérmorzsalékon túl egyebet nem talált. Egyszerre minden haragja őrei ellen fordult. Ahogy ültében mozdult, érezte, hogy nadrágja, zakója és az inge is teljesen átázott. Azt akarják, hogy állat módjára, a zárkapadlóról nyalja fel a tócsákat. Az indulattól megfledkezett sebeiről, de ahogy fel akart pattanni, bordái közé dőfött a fájdalom.

– Vízet! Adjanak vizet! – Minden dühét beleadta az üvöltésbe és a dörömbölésbe. – Nem hallják? Adjanak inni!

Zengett a szűk cella. Pillanatok teltek csak el, és kicsapódott a cirkli. Előbb egy zseblámpa fénycsóvája vágott a szemébe, majd egy hang recscent rá:

– Mi a faszt akar? Kitaposom a belét, ha ricsajozik.

Az üvöltésre hátrébb lépett, szeme elé kapta a kezét. Halkabbra vette a hangját.

– Bármivel vádolnak, ehhez nincs joguk. Követelem, hogy adjanak vizet.

A kukucskáló bezárult, kintről döngő léptek zaja, bádogedény zörgése szűrődött be, majd távoli vízcsobogás. Friedmann némi elégedettséget érzett. Tartásával és némi kockázat vállalásával elérte az első eredményt. Szembe kell szállni velük, és nem tűrni minden megaláztatást. Amikor megzörrent a kulcs, és a zárkaajtó nyikordulva kinyílt, előrelépett.

A vödör víz az arcát és a felsőtestét érte. Hátratántorodott.

– Nesze, igyál!

Friedmann a meglepetéstől és a jéghideg zuhanytól levegő után kapkodott. Csuumvizesen, akadozó lélegzettel, némán állt, karját kétoldalt eltartva testétől, akár egy viharvert madárijesztő. Még akkor se jött ki hang a torkán, amikor a két ór, hangos röhögések közepette, újra rázárta a cella ajtaját.